

Kunstitegevuste kasutamine intellektipuude ja psüühikahäirega inimestel

Urve Tõnisson

2023

Loova-ja kujutava tegevuse eesmärgid:

- **avardada arusaama** ümbritsevast maailmast
- tugevdada **tähelepanu, keskendumist ja mälu**
- kujundite kaudu toetada **verbaalset** mõtlemist
- **avardada sotsiaalsed suhtlemist**
- aidata saavutada **sisemine tasakaal ja positiivne eneseteadvus** jne.

Ülevaade kujutava tegevuse arengust

V. Lowenfeldi klassifikatsiooni refereering (kasutatud Kunstiteraapia koolituse materjale)

1. Kriitseldused (2-4)

- juhuslike liikumiste tulemus, liikumise rõõm
- kohati märgatav sarnasus millegagi
- areneb visuaalne kontroll tekitatavate joonte üle

Oluline arengufaas: laps naudib kinesteetiliste liikumise kogemust ja alustab oma kriitselduste nimetamist

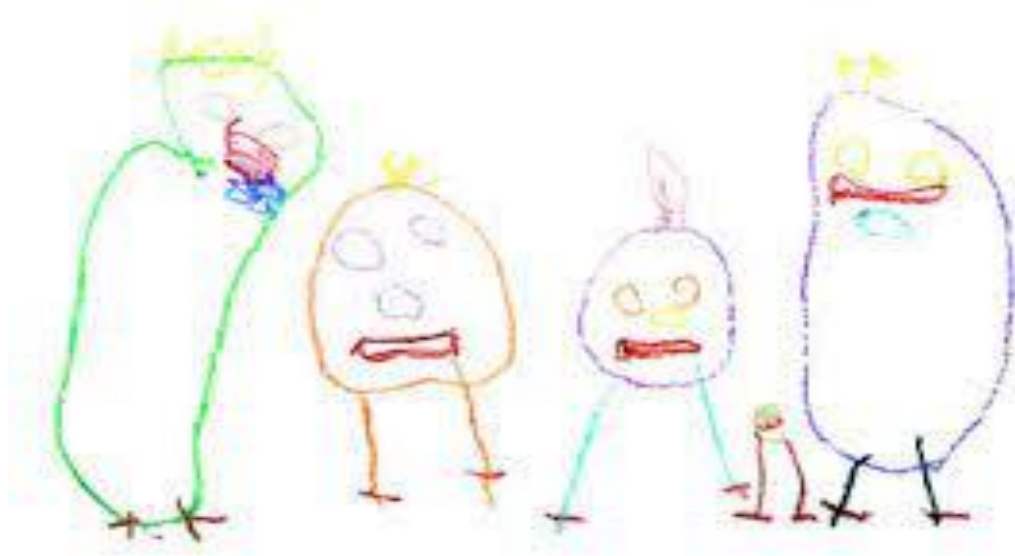

2-4 aastased lapsed

- Märksõnaks on kritseldamine nii sihitu- kui ka sihipärane kritseldamine, lapsed töötavad välja oma graafilise sõnavara ehk joonekeele. Jooni ja joonekombinatsioone korrates teevad lapsed seeriaste viisi töid, millel korduvad samad kujundid, tasapisi antakse kujutatud asjadele nimed
- Jäljendav kritseldamine, milles jäljendatakse täiskasvanuid, vanemate kirjutamist, tähti kirjutatakse peegelpildis. Lokaliseeritud kritseldamine, kus laps teeb omad kindlad valikud ja tegeleb paigutusega, pilti kirjeldatakse kõneliselt

peajalgsed

Kujutava tegevuse arengu perioodid

V. Lowenfeldi klassifikatsiooni refereering

2 Esmakujundid (4-7)

- areneb **teadlik** kujundite loomine
- kujuneb välja **inimese** esmakujund
- värve valitakse mitte objekti tunnuseks, vaid värvi **meeldivuse** järgi
- paigutus paberil vaba: kujundid võivad olla all, üleval (n.ö. pead allapoole), küljeserval (justkui „lamades“ alusserva suhtes)

Sellel arengufaasil laps loob joonistades kõikidele tuttavatele asjadele **oma** „joonisskeemi“ ehk esmakujundi, mis väljendab tema arusaama tajukujundist. Esmakujundid on veel paindlikud, muutuvad. Laps jätkuvalt tegeleb sarnasuste leidmisega oma joonistuste, tajukujundite ja välismaailmast saadava info vahel

Kujutava tegevuse arengu perioodid

V. Lowenfeldi klassifikatsiooni refereering

3. Kujundid (7-9)

- kujundid muutuvad püsivateks (auto, maja, kass – alati ühtemoodi)
- laps paigutab kujundid (paralleelselt) lehe alumise servaga
- värvide kasutatamine on formaalne: lokaalsed värvid kui joonistatava iseloomulik omadus (rohi – roheline, taevas –sinine jne). Kui joonistatav objekt on eriti oluline, siis võidakse rõhutada seda olulisust sobimatu, kuid lemmikvärviga (kass on roosa, sest ta on armas)

5-6 aastased

- **Kirjeldav sümbolism**, kus iga objekti joonistamiseks kujuneb lapsel välja oma skeem, iga laps on oma skeemis kinni ja kordab seda lõputult.
- **Kirjeldav realism**, kus ilmneb teatav loogika, laps joonistab mida ta teab ja tunneb, suhtleb oma joonistusega, jutustab ning lisanduvad väikesed detailid, joonistusi täiendatakse, lapse mälu ja fantaasia

Kujutava tegevuse arengu perioodid

V. Lowenfeldi klassifikatsiooni refereering

4. Algav realism (9-12)

- loobutakse formaalsest värvide kasutamisest (märgatakse, et ühel värvil on mitmeid varjundeid)
- kujundid muutuvad realistlikumaks, kuid ei sarnane veel joonistatava objektiga
- lõpetatakse joonistamist alusservale: algelise perspektiivi katsetused
- valguse ja varjude rõhutamisega antakse edasi ruumilisus (3-mõõtmelisus) kahemõõtmelisel (paber)alusel
- kujundid omavad sümboolse tähenduse

ca 9-10 aastased

- **Visuaalne realism**, natuuri osatähtsus suureneb, oluliseks saab kuidas maailm paistab, kontuurid ja värvimine, joonistused lähevad konkreetsemaks, vormiga nähakse vaeva, kasutusele tuleb kustukumm, mõnedel lastel lisandub töödese ka teatav ruumilisus: nii, kuidas asjad talle paistavad

Мельникова Ана 67

15

Kujutava tegevuse arengu perioodid

V. Lowenfeldi klassifikatsiooni refereering

5. Visuaalne realism (12-)

- kasutades praktikas **teadmisi perspektiivist**, õpitakse kujutama pildis sügavust (ruumilisust) ja esemetel 3-mõõtmelisust
- õpitakse kasutama praktikas **teadmisi valgusest, varjudest ja värviperspektiivist**
- areneb **esteetiline tunnetus**

Kõike ülalmainitud saab õppida vaid juhendamisega ning kujutav tegevus areneb edasi vaid **toetatult**.

Enamusel vaimupuudega inimestel areng lõpeb selles vanuses.

Protsess on tähtis

- Tegevuse põhirõhk on ***protsessil***, sest mitte alati ei saa toetuda visuaalsele tulemusele – teosele.
- Tulemus ise on vaid hetkeseisu peegeldus.

11-14 aastased

- Repressioon, tekib kriitilisus, enam ei taha joonistada, kordavad seda, mida on varem teinud, joonistavad ainult mingit kindlat asja: nägu, autot, grafitilaadseid tähti st ainult seda, mis enda meelest tuleb välja ja ei midagi muud, sisemine standard on tõusnud väga kõrgele ja oskused ei jõua järgi ning see on kõige rohkem õpetust ja abi ja juhendamist vajav iga

15- aastased ja edasi

- Kunstiline taasärkamine, jutustavad tööd, poistel ja tüdrukutel võivad olla eraldi eelistused, hingestatus ja allegooria, sümbolid, maailmavalu ja mina ise.
- Väikse lapse joonistuses on tulemuseks mingi kujund, selle variatsioonid ning seos kõnega. Oma graafilise keele otsinguil katsetab laps sarnaseid joone liikumisi, sarnaseid kompositsioone.
- Jutustab oma piltide juurde, et kompenseerida käe saamatust, mis ei ole tahtlik vaid tingitud motoorikast ja last ennast see ei häiri. Kujutatud asjad on sarnased, siil on siil ja päike on päike, jänes on jänes ja need kõik võivad olla sarnaselt kujutatud, lihtsalt see kujund meeldib lapsele.
- Täiskasvanute puhul lähtub äratuntav ainult välisest vormist, laste puhul on see vastupidine, sest lapse sisemine tunne ja arusaam loeb ning asjad ei pea olema sugugi realistlikult kujutatud.

Kunstitegevustega tegelemine võib toetada ja parandada:

- ***käte liigutusi ja peenmotoorikat;***
- ***vaatlus- ja nägemisoskust***
- keskendumisvõimet
- kasutades mälus olevaid tajupilte, võib tugevdada või isegi taastada ***verbaalset mälu;***
- toetada jätkuvat arengut

.

Materjalid ja tehnikad

- kuivad materjalid (struktureeritud): õli- ja kriitpastellid, vildikad, pliiatsid; nad „piiravad“ ja maandavad, ei võimalda „ekstreemsust“; kontroll materjali üle; nad ei stimuleeri ärritust, rahustavad ja „koondavad“ tegijat.
- kollaaž (liimipulk, ettelõigatud piltide valik);
- „märjad“ (mittestruktureeritud) materjalid: värvid, vesivärvid, tint, savi; nad vabastavad, on väljendusrikkad ja toovad esile alateadvuses oleva

Töövõtted

- näidise kasutamine;
- vahendite- ja materjalidega eksperimenteerimine;
- sünkroonne tegevus;
- ühine pilt (seiklus, muinasjutt);
- temaatiline tsükkel (nt kevad)

Erivajadusega arvestamine

Tööde hoidmine

Puude raskusaste on väga tähtis eneseväljenduse **suutlikuse** näitaja

- **Kergema** astmega klientide tööd näitavad, et ta suudab **tajuda** ümbritsevat maailma **adekvaatsemalt** ja suudab omandada erinevaid **kunstitehnikaid**.
- **Sügava-** aga ka **raske** puudeastmega isikud oma **senso-motoorsete** kahjustuste tõttu on paratamatult väga **piiratud** maailma **tajumises** ja seeläbi **eneseväljenduses**. Nad vajavad eriti **pikaajalist vaatlemise** õppimist ja praktilist tegevust eneseväljenduses ning kunstimaterjalide ja nende kasutamise tehnikate omandamises.

Puudega laps

Mida raskem on arengupuude tase (lapsel), seda **hiljem** ta suudab ennast väljendada kujutava tegevuse kaudu.

Kui tavaliselt alustavad lapsed kritseldama 2-3 aasta vahel, siis erivajadustega lapse kokkupuude kujutava tegevusega sõltub suuresti juhusest.

Kahjuks esmajärguliseks nende rehabilitatsioonis peetakse vaid söömise- ja hügieeniga seotuid tegevusi, unustades **kognitiivse arengu toetamist.**

Sügava ja raske puude tegevuse iseloomustus

- Kõik sügava puudega ja suurem osa raske arengupuudega lapsed ja **täiskasvanud** ei suuda luua esmakujundeid ja nende loomingus ei saa loota **teadlikule** vormiloomisele
- Väarvi käsitusel ei ole nende jaoks samuti mingit tähtsust. Nad väljendavad ennast **spontaalselt**, tundes siirast rõõmutegevusest mille tulemused on iseseisvalt loodud ja kõigile näha

Raske vaimupuue

- Loomise rõõm, positiivne emotsionaalne häälestus nende loomingu aktsepteerimisest ja loomingu kaudu avardunud sotsiaalne suhtlemine ja kommunikatsioon on vaid osa võimalustest, mida saab pakkuda
- Käe **liikumine domineerib** üle kõige ja kestab nii kaua, kui paber rebenedes enam vastu ei pea või siis ta laguneb rohkest värvist või veest
- Selliste inimeste loovprotsessis ei ole “nägemise” faasi. Nad tajuvad maailma, vaatavad neid ümbritsevat reaalsust kuid ei suuda tajukujundeid paberile kanda
- Nende tegevuses jätkuvalt domineerib vaid mänguline manipuleerimine vahenditega ja loomingu me näeme kujunditevabu kompositsioone, mida nad ise ei vaata ega uuri

Raske vaimupuue

- Nad tavaliselt ei alusta omaalgatuslikult joonistamist
- Tegevust saab pakkuda kui innustada aktiivselt oma eeskujuga, kas sünkroonse tegevusega või lihtsate värvitavate piltide või kollaažitöödega

- Arengupuudega lapse/tk kujundite hulk mälus on enamasti seotud **tugevate emotsioonidega**, mida on pakkunud neile elu.
- Üksikud raske ja suurem osa mõõduka arengu - ja intellektipuudega lastest jõuavad oma arengus **vaid kujundite** tasemele. Nad **komponeerivad** kujundeid pildiks ja kasutavad värvi objektidel või objektide ümber

Kunstilise tegevuse eesmärgid

- Lõpptulemus, teos
- Uute oskuste omandamine
- Kunstiteraapia

Protsess ja pilt

- Joonistamine on väga konkreetne
- Joonistada saab olevikus
- Joonistamisel selged piirid- näha, kust paber algab ja lõpeb
- Piltidel saab taastada midagi, mis on kaotatud või möödunud, samuti kujutada tulevikku ja fantaseerida
- Pildil saab väljendada ka seda, mis on hirmutav
- Pildi kaudu võimalik suhelda oma tunnete ja mõtetega

Teraapiline tegevus, kunstitund või võimalus ennast väljendada?

- Kas anda ülesanne?
- Millist ülesannet anda?
- Miks seda ülesannet vaja teha?

- Kas kliendil endal on idee....?

Arvesta erivajadusega

- Kõik kliendid pole sel tasemel, et kasutada vaba loomingulist tegevust ja alustada omaalgatuslikku joonistamist
- Vaimupuudega kliendi puhul lähtu vp tasemest
- Mida sügavam vp tase, seda vähem oskusi, ei suuda luua esmakujundeid ega vorme (kriitseldamine areneb lastel 2-3 a vahel). Esmakujundid: inimene, maja, lill, päike, auto, koer, kass jne
- Värvide kasutamine spontaanne
- Sensomotoorsed häired

Arvesta erivajadusega

- Autistidel omapärane struktureeritud viis teha kunsti (taju ja mälu eripärad)
- Skisofreenia dgn kliendid suudavad ise luua suurepäraseid kunstitöid ning vajavad vähem juhendamist
- Sageli nende töödes palju sümboleid

Täna!

- Toremaid kunstielamusi
ja rõõmu!